

УДК: 902:929:930.25

О. В. Бузько

АВТОРСТВО ОДНОГО ПІДПISУ: ДО ІСТОРІЇ НАУКОВОГО АРХІВУ ІНСТИТУТУ АРХЕОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ

У статті йдеться про досі невідомий епізод з історії Наукового архіву ІА НАН України — один рік, коли його роботою керувала М.І. Вязьмітіна.

Ключові слова: М.І. Вязьмітіна, В.П. Петров, Н.В. Лінка, ІА НАН України, історія археології, Інститут археології, 1956 рік, біографістика.

Історія Наукового архіву вписується у загальну історію Інституту археології, але також є цікавою сама по собі. Про архів написано небагато: відповідний розділ у довіднику, присвяченому 60-річчю Інституту, авторства Ж.О. Кононенко [1994], яка очолювала архів у 1990—1996 рр., дві статті Г.О. Станиціної [Станиціна, 2000; 2012], завідувачки архіву у 1996—2012 рр., і нею ж написаний розділ у нещодавно виданому довіднику з історії Інституту [Станиціна, 2015].

Під час науково-технічного опрацювання Фонду 34 — персонального фонду археолога і мистецтвознавця М.І. Вязьмітіної (рис. 1) мною як працівником архіву було виявлено папку з підписом «Архив Института археологии АН УССР». Це збірка документів, які не можна назвати унікальними в буквальному розумінні, тому що це копії звітів, які містять Фонд 63 (Діловодство). Цінність їх полягає в тому, що вони проливають світло на важливу сторінку в історії Наукового архіву ІА НАН України (далі — архів, НА).

У статті, присвяченій історії архіву, Г.О. Станиціною подано розлогу цитату¹ звіту про роботу архіву за 1956 р.: «*Научный Архив Ин-та Археологии получил отдельное помещение в июне месяце 1956 г. Тогда же в нем была на-*

чата работа по разборке архива Ф. Вовка. В ноябре месяце 1956 г. туда же были перенесены из Библиотеки Ин-та 3 шкафа с материалами ВУАК'а, отчетами археологических экспедиций и научными работами, в основном за 1924—1941 гг. К архиву были присоединены также и 2 шкафа с материалами экспедиций, находящиеся в славянском отделе.

Таким образом, научный архив сосредоточил в себе все материалы до 1945 г.» [Станиціна, 2012, с. 270]. Після другої частини цитати, яку буде розглянуто нижче, констатація: «Підпис нерозбірливий». Тепер, після знахідки вищезгаданої папки, мною встановлено, що цей підпис належить Марії Іванівні Вязьмітіній². Саме вона очолювала архів у 1956 р.

До цього часу нинішнім співробітникам архіву було відомо, що «розквіт» архіву після 1956 р. (коли архів і бібліотеку було розділено і було упорядковано основний масив усіх наявних на той час матеріалів) — заслуга його завідувача з кінця 1957 р. Віктора Петрова (рис. 2), званого як письменника, історика, археолога, філолога, етнографа, філософа (до списку його іпостасей можна додати і архівіста). Також відомо, що основна архівна робота тоді здійснювалась Н.В. Лінкою (Геппенер) (рис. 3—4) та С.М. Кузнецовою. З 1961 р., після В.П. Петрова, архівом завідувала Н.В. Лінка, а С.М. Кузнецова відповідала за фотоархів [Станиціна, 2012, 272].

Тепер можна додати, що початок упорядкування архіву поклала М.І. Вязьмітіна. Продовжимо цитату з її звіту: «*За отчетный пери-*

1. Тут і далі текст звітів наводиться мовою оригіналу зі збереженням авторської орфографії та стилістики.

© О.В. БУЗЬКО, 2015

2. Ця стаття мною підготована до друку 2014 р. У довідковому виданні, присвяченому історії ІА, яке вийшло згодом, враховано цю інформацію [Станиціна, 2015, 250].

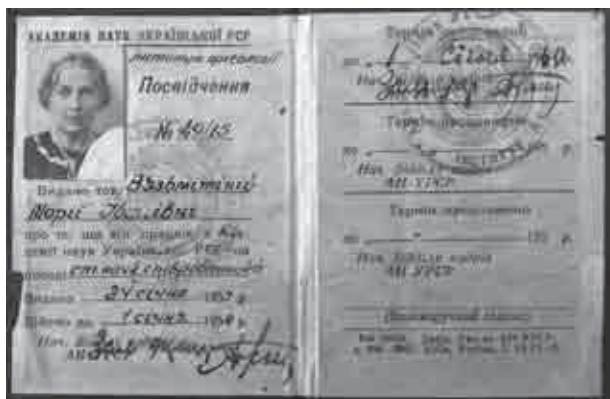

Рис. 1. Посвідчення М.І. Вязьмитіної (1896—1994)

Рис. 2. В.П. Петров (1894—1969)

Рис. 3. Н.В. Лінка (1896—1981)

од с юня місяця 1956 г. при наличии одного постоянного сотрудника (С.М. Кузнецовой с июля мес.), двух привлеченных работников (Н.В. Линка, работающей 2 1/2 мес., В. Дени-

совой, работающей с 15.XII с. г.), частичном участии сотрудницы Первобытного отдела С.С. Березанской под моим руководством была проделана следующая работа:

1. Произведена предварительная разборка и систематизация всех архивных материалов до 1945 г. Из них:

- 1). 9 персональных архивов — 526 папок
  - 2). материалы ВУАК'а (1922—33 гг.) — 654 папки
  - 3). материалы 36 экспедиций (1908—1941) — 276 папок
  - 4). научные работы — 163
  - 5). материалы разных комиссий, СИМК'а, ИИМК'а, Университет. Музея и др. — 418
  - 6). Varia — 30
- Всего 2065 папок.» [НА ІА НАНУ, Ф. 34].

Наведемо повністю ще один документ від 25.XII.1956 р. (рис. 5), який свідчить про зацікавленість М.І. Вязьмитіної у оптимізації роботи архіву (варто сказати, що нижче наведені списки зворушливо резонують з сьгоднішніми реаліями — через шістдесят років проблема папок і полиць не втратила своєї актуальності, хіба що звітів стало в рази більше):

«Необходимое оборудование

1. 8 стеллажей (2 × 1,6 × 0,25) или увеличенные количества полок в наличных 7 шкафах через 25 см каждая.
2. 320 коробок (42 × 30 × 22 см) или 4.000 твердых папок
3. 5.000 библиотечных карточек
4. 1 шкафчик с ящик[ами] для картотеки
5. передвижную лесенку
6. пылесос
7. книг д/инвент[арных] описей
8. трех форматов мягких обложек
9. три (нерозбірливо)» [НА ІА НАНУ, Ф. 34].

Звіт про роботу за I.VI—20.XI.1956 р. (рис. 6) містить, крім детального опису процесу обробки фонду Ф. Вовка (зокрема: «Обработано 2055 писем к Ф. Вовку и составлено 2055 карточек с анотациями»), розділ про те, що вдалось отримати з обладнання та матеріалів:

«Оборудование:

- 1) перенесено из Б-ки 3 шкафа с архивными материалами
- 2) получен[ы] 2 стола из Первобытного отдела
- 3) передан из библиотеки ящичек для библиограф. картотеки на 4 гнезда
- 4) получено 200 картонных папок 70 мягких

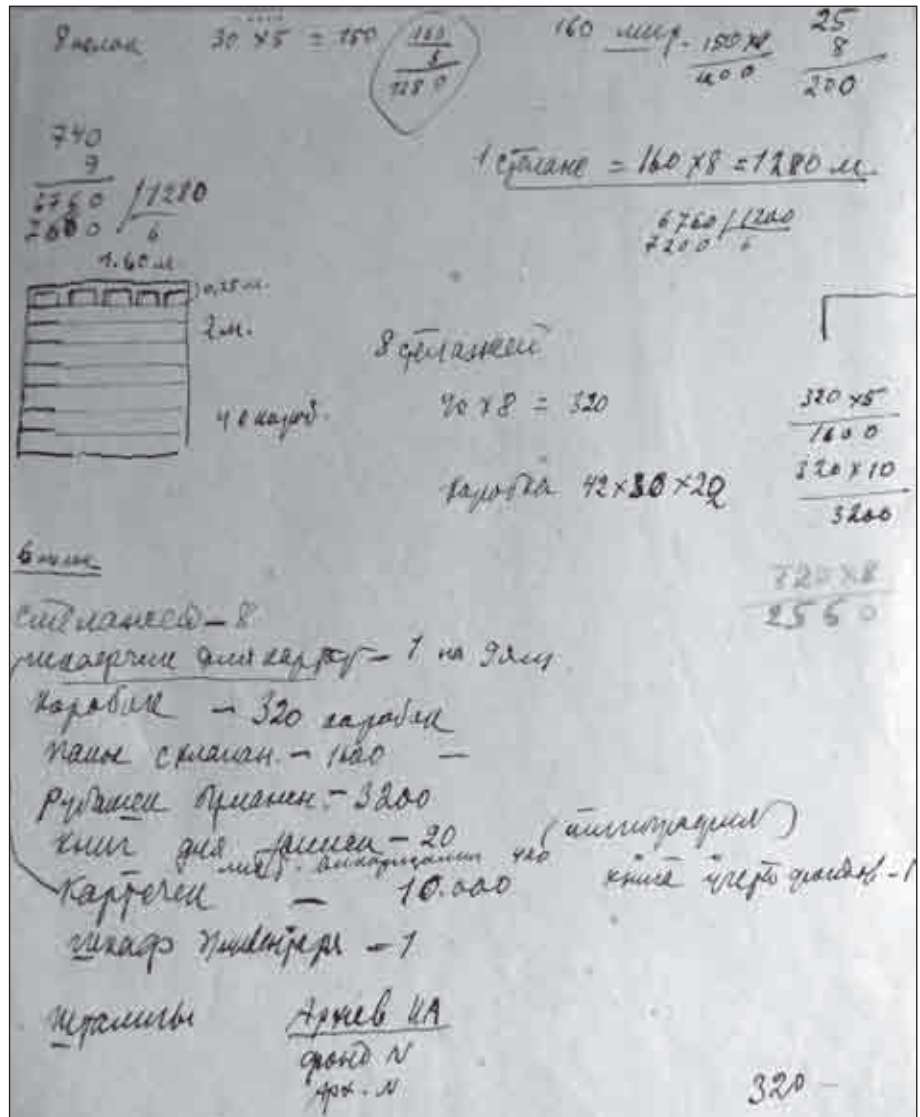
Необходимо получить немедленно (примітка)

- 1) шкаф для расстановки
- 1) шкафчик для картотеки (приписано)
- 2) лестничку (приписано)
- 2) папки (приписано)
- 2) книги для описи фондов
- 3) мягкие специальные папки со штампом архива

Рис. 4. М.І. Вязьмітна, С.Р. Кілієвич, Н.В. Лінка (Геппенер). Фото часів розкопок 1983—85 рр. у дворі буд. 7—9 по вул. Володимирській (фундаменти Федорівського храму)

Рис. 5. Рукопис М.І. Вязьмітіної

4) сделать замки для шкафов и контрольный замок для архива
5) формалин и спирт
Помехи в работе:
1. отсутствие папок

2. книг описи
3. шкафов
4. формалин и спирт (викреслено) полки (приписано)» [НА ІА НАНУ, Ф. 34] (рис. 7).
У звіті про роботу за період з І. VI—

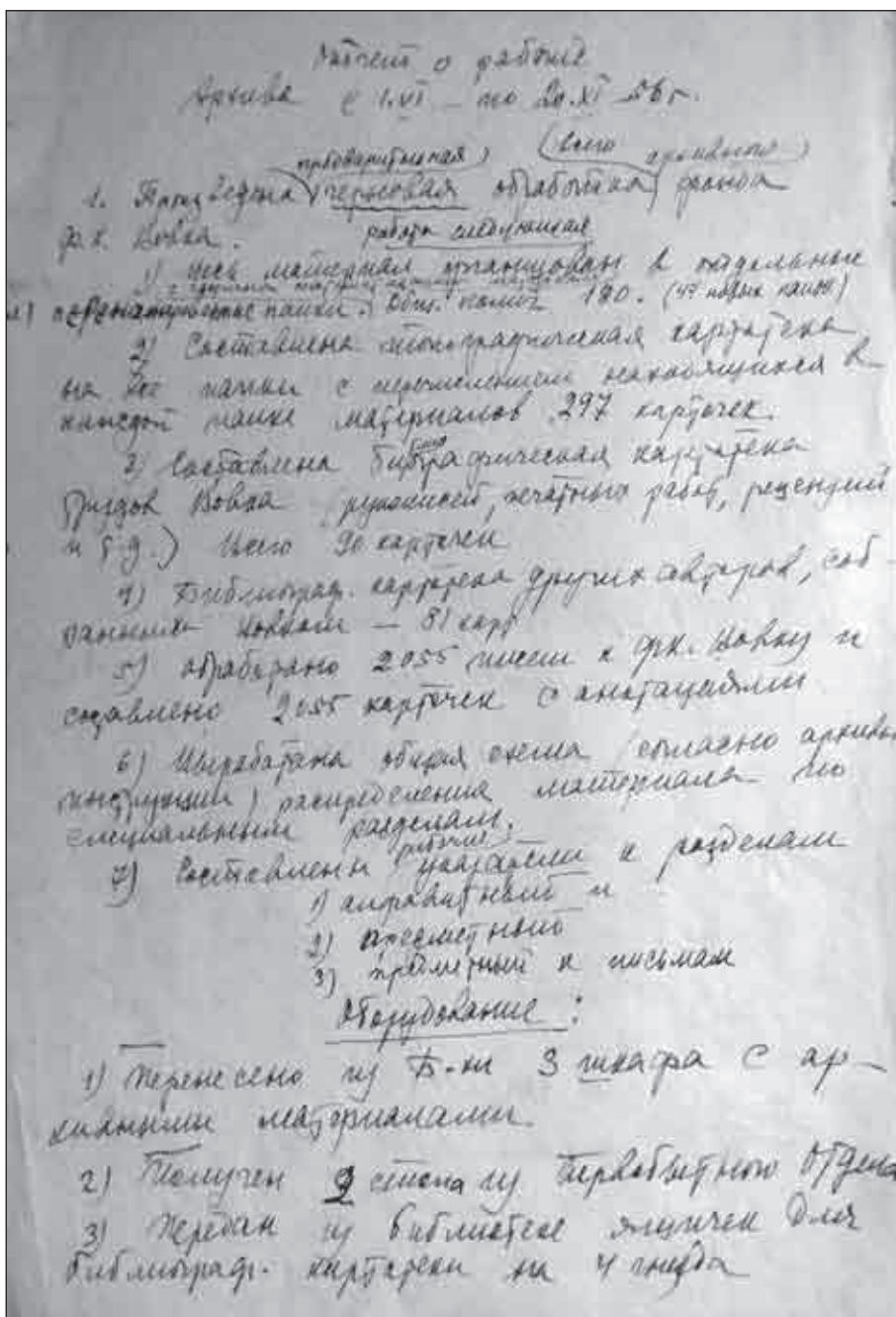
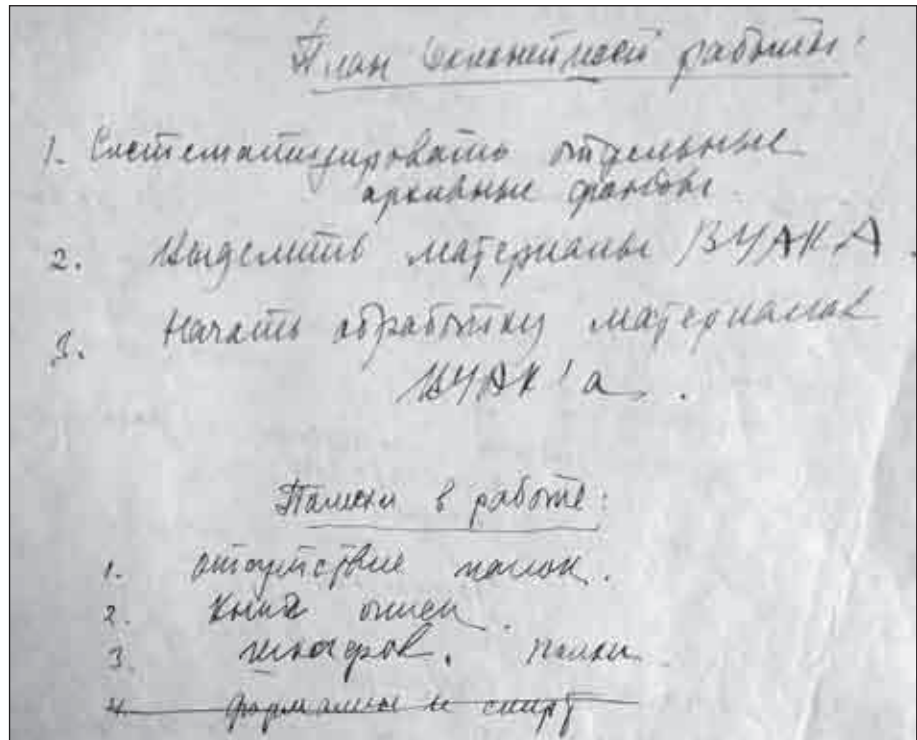

Рис. 6. Рукопис М.І. Вязь-
мітіної

20.XI.1956 р. є низка прикрих «відповідей»:
«Оборудование:
в стеллажах отказано
коробки на хранение отказано
инвентарная книга сдана заявка в типограф-
ию в нач[але] ноября.» [НА ІА НАНУ, Ф. 34].
Є навіть розписаний по датах процес отри-
мання деяких необхідних для роботи речей:
«перед 1.X сдана накладная на папки
3.IX обращалась с заявкой о заказе мягких
папок из бумаги и книги описи
ответ — будет передано бухгалтеру
8.IX посещение директора и зам'а
9.IX подача заявки о переноске шкафов с
ВУАК'ом и столов
12.IX обращалась в бухгалтерию относи-
тельно заявки

Ответ: занят. Буду разговаривать только
после 18.
Несколько раз в течение недели шел разго-
вор о столах с Ив. (нерозбірливо)
16.IX Снова о столах. Заявл. зам дир. о ле-
сенке
18.IX заявка о бумаге голубой для архива. К
бухгалтеру — не подходит
Передана заявка Уч. Секр. о полках в шка-
фе
22.IX Повторно о шкафе и столе
В начале ноября перенесен стол» [НА ІА
НАНУ, Ф. 34].
Окрім безпосереднього керування роботою
архіву, М. Вязьмітіна відвідала ряд установ, де
намагалась запозичити досвід упорядкування
архівних матеріалів. Про це свідчить доповідна

Рис. 7. Рукопис М.І. Вязьмітіної

записка: «В связи с данным мне заданием по организации научного архива при Институте археологии АН УССР мною проделано следующее.

Во время моей командировки в Ленинграде я ознакомилась, при содействии Зав. Архива О.И. Бич, с общим составом архива ЛОИМК, методом систематизации, описания и хранения архивных материалов, составлением указателей и картотек и т. д.

Кроме того я имела беседу с директором Научного архива АН СССР, Г.А. Князевым, кратко информировавшим меня о системе научных архивов при АН СССР и снабдившим меня краткой письменной инструкцией и тремя брошюрами по разным вопросам архивного дела.

Помимо знакомства с постановкой дела в научных архивах АН СССР, я консультировалась также с сотрудниками Киевского Центрального Исторического архива при МИД, отдела рукописей Киевской Публичной б-ки и Рукописного отдела Ин-та Литературы АН УССР» [НА ІА НАНУ, Ф. 34].

Згадка про стан архіву до 1956 р. міститься у заяві В. Петрова до Дирекції Інституту (від 11 квітня 1960 р., коли вже він очолював архів):

«Дирекции Института археологии АН УССР / Зав. Научным архивом/ В.П. Петрова / Заявление.

4.IV.1960 года работники научного архива Института получили распоряжение ученого секретаря Р.И. Выезжева о временном прекращении работы над составлением картотеки для «Археологической карты УССР» с тем, чтобы переключиться исключительно на проверку фонда экспедиций за 1945—1956 гг.

Проверка указанного фонда является чрезвычайно трудоемкой работой, т. к. по сути сводится к полной его переинвентаризации. Научный архив, как особое научное учреждение в системе ИА АН УССР, был организован лишь в конце 1956 г. Регистрация материалов до 1956 г., особенно в первые послевоенные годы, велась не всегда планомерно. Многие материалы вовсе не заинвентаризованы, не пронумерованы, не пропагированы, иллюстративные материалы не всегда проштампованы, в папках отсутствуют описи, картотека требует полной замены новыми карточками.

В этой связи прошу внести соответствующие изменения в план-карты сотрудников института Н.В. Линки и С.М. Кузнецовой, ограничив сроки работы над составлением научно-учетных карточек для «Археологической карты УССР» и перенеся начало работы по п. 2 план-карт Н.В. Линки и С.М. Кузнецовой на время после проверки архивных фондов. 11.IV.60 г.» (підпис В.П. Петрова) [НА ІА НАНУ, Облікові документи, арк. 113].

Як бачимо, починаючи з 1956 р. в архіві велась важлива і кропітка робота з упорядкування Фонду експедицій, система пошуку в якому в результаті виявилась простою і дуже зручною для роботи (архівний номер починається роком розкопок¹). Архів і бібліотека остаточно розділились і стали самостійними структурними підрозділами Інституту археології. Справу ж першого упорядкування архіву було покладено на М.І. Вязьміті-

1. На відміну, наприклад, від НА ІА РАН, де в основу шифру покладено рік отримання звіту архівом, що досить незручно і призводить до плутанини.

ну, мистецтвознавця, кандидата філологічних та історичних наук, на той час провідного в Україні знавця сарматських та пізньоскіфських пам'яток, та співробітника Інституту археології з 1948 року. Очевидно, причиною міг бути неабиякий її досвід у бібліотечній справі. У 1930—1940-і рр. М. Вязьмітіна «вимушена була шукати собі працю зовсім не науково-дослідного профілю» [Корпусова, 2012, 180]. Після планової ліквідації в 1933 р. гуманітарних установ ВУАН, зокрема Музею культури і побуту в Музейному містечку, відділу мистецтва Сходу Музею мистецтв (нині — музей мистецтв ім. Б. та В. Ханенків), яким М. Вязьмітіна завідувала у 1930—1934 рр., коли почались не лише звільнення з роботи, а й арешти і допити вчених різного профілю, і сходознавців зокрема, М. Вязьмітіна завідує спочатку бібліотекою Інституту геології (1934—1935 рр.), потім бібліотекою Київського будинку архітектора (1936—1941 рр.) [Артамонова, 2004, с. 40]. У період окупації разом з М. Новицькою вони охороняють від мародерів книжкові фонди бібліотеки за зачиненими дверима Київського університету. В останні роки війни і в повоєнний період М. Вязьмітіна утворює фундаментальні книжкові фонди, спочатку як завідувачка бібліотекою Спілки радянських архітекторів (1943—1944 рр.), а потім як директорка наукової бібліотеки Академії Архітектури України (1944—1948 рр.) [Корпусова, 2012, с. 181].

У фонді М.І. Вязьмітіної, поряд зі звітами про керування архівом, ми знаходимо додатки до звітів про проведення великої археологічної роботи: *«На отделе сделан доклад о раскопках в Золотой Балке в 1955 г.; написана статья «Могильник эпохи бронзы у с. Золотая Балка» для КСИА; написан отчет о раскопках в Золотой Балке; собран и систематизирован материал для раздела монографии о Золотой Балке материальная культура — на тему лепная посуда местного производства поселения у с. Золотая Балка. Написан текст на 1 печ. лист.»* Також тут примітка: *«О работе Архива см. отдельный отчет»* [НА ІА НАНУ, Ф. 34].

Останнє ми, власне, і виконали. На превеликий жаль, окрім цих «скромних» архівних даних, свідчень про діяльність М.І. Вязьмітіної цього періоду майже не збереглось. Навіть С.С. Березанська, яка значиться у вищезгаданому звіті, погано пам'ятає той період. За її усним свідченням, на прохання М.І. Вязьмітіної вона декілька днів допомагала розбирати архівні матеріали. Як і ж саме матеріали — ми бачимо шістдесят років потому зі збережених документів.

НА ІА НАНУ, Ф. 34 (Вязьмітіна М.І.) — в процесі науково-технічного опрацювання.

НА ІА НАНУ, Облікові документи Наукового архіву, Акти передачі за 1945—1968 рр.

Артамонова С. Марія Іванівна Вязьмітіна — організатор і перший директор Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки імені В.Г. Заболотного // *Бібліотечний вісник.* — 2004. — № 3. — С. 40—42.

Кононенко Ж.О. Науковий архів // 60 років Інституту археології НАН України. — К., 1994. — С. 102—105.

Корпусова В.М. Київські друзі Максиміліана Волошина: з історії української інтелігенції ХХ ст. // *Фронтіри міста. Історико-культурологічний альманах.* — К., 2012 — №1 — С. 166—196.

Станиціна Г.О. Науковий архів Інституту археології // *Архівні установи України. Довідник.* — К., 2000. — С. 166—169.

Станиціна Г.О. З історії Наукового архіву Інституту археології НАН України // *Історія археології: Дослідники та наукові центри.* — К., 2012 — С. 268—276 (АДІУ. — Вип. 9).

Станиціна Г.О. Науковий архів // *Інститут археології Національної академії наук України.* 1918—2014. — К., 2015. — С. 249—255.

А. В. Бузько

АВТОРСТВО ОДНОЇ ПОДПИСИ: К ІСТОРИИ НАУЧНОГО АРХИВА ИНСТИТУТА АРХЕОЛОГИИ НАН УКРАИНЫ

В ходе научно-технической обработки персонального фонда археолога и искусствоведа М.И. Вязьмитиной, хранящегося в Научном архиве Института археологии НАН Украины, автором была обнаружена папка с документами, которые проливают свет на один год из истории архива. В 1956 г. архив, отделившись от библиотеки, стал самостоятельным структурным подразделением Института археологии, и работу по его упорядочиванию и систематизации поручили М.И. Вязьмитиной. Ранее одна из подписей в отчетных документах не была идентифицирована. Таким образом, статья может рассматриваться как уточнение истории Научного архива и, соответственно, как новая страница в научной биографии М.И. Вязьмитиной.

Ключевые слова: М.И. Вязьмитина, В.П. Петров, Н.В. Линка, Научный архив ИА НАН Украины, история археологии, Институт археологии, 1956 год, биографистика.

O. V. Buzko

THE AUTHORSHIP OF ONE SIGNATURE: ON THE HISTORY OF SCIENTIFIC ARCHIVE OF THE INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY OF NASU

In the course of science and research processing of the personal fund of the archaeologist and art critic Mariia Vyazmitina, that is stored in the Scientific Archive of the Institute of Archaeology of NASU, the author discovered a folder with documents which shed light on one year of the history of the Archive. In 1956 the Archive was separated from the Library and became an independent structural subdivision in the Institute of Archaeology, and the work on its arrangement and systematization was delegated to Mariia Vyazmitina. The signature in the reports was not identified before. Therefore the article may be viewed as an elaboration on the history of the Scientific Archive as well as a new page in the scientific biography of Mariia Vyazmitina.

Keywords: Mariia Vyazmitina, Viktor Petrov, Nadiia Linka, the Scientific Archive of the Institute of Archaeology of NASU, history of archaeology, the Institute of Archaeology, 1956, biographic studies.

Одержано 13.11.2015